

HANDÓ PÉTER

Perem/vidék

Rónafalu a startvonalon...

2010. szeptember 14-én ültem le Kovács Bodor Sándor dokumentumfilmessel az idén először megrendezett Rónai Anzix, Európa Legkisebb Művészeti Fesztiválja (2010. július 19–25.) nevet viselő avantgárd művészeti összejövetelről beszélgetni.. Néhány mondat után már szinte megjelent előttem az a világ, amelyet a Medves-fennsík délkeleti peremére épült Rónafalura álmodott.

– Európa legkisebb művészeti fesztiváljaként határozta meg önmagatokat. Mit foglal magában ez az önmeghatározás?

– Szerintem ez egy poén. Nagy Pál [Salgótarjánból 1956-ban Párizsba emigrált avantgárd költő, író, a párizsi Magyar Műhely szerkesztője] találta ki. Eljött Rónafaluba, meglátta a házfalunkra festett vetítívásznat, és azt mondta, ide lehetne szervezni egy fesztivált, mert az avantgárd művészek, előadók, performerek gyakran használnak színpadot és vásznat. Vagyis egy dolog már adott, a többit meg ki kell találni. Ezen először jót mulattunk, aztán, valamikor egy évvel ezelőtt, kijelentette: ő erre háromszázezer forintot föltesz, hogy ebből lássunk vendégül embereket. És az lenne a szlogen, hogy a világ legkisebb fesztiválja, mert ha valami a legkisebb, arra jobban odafigyelnek. Európát én javasoltam, talán azt jobban elhiszik az emberek, közelebb áll hozzájuk. Az Anzix később jött. Tudjuk, hogy képeslapot jelent. A sokszínűséget próbáltuk kifejezni vele.

– A radikális művészeti műfajok? Mert ez is szerepelt az önmeghatározásokban.

– Ez szintén Nagy Páltól származik. Vagyis az, hogy határozottan válasszuk el magunkat a Rónai Művésztelepről, a hagyományos műfajokat felejtjük el, és csak azzal foglalkozunk, hogy a legradikálisabb kifejezőeszközöket használó fiatal művészek jelenjenek meg ezen a szimpóziumon. Mert ezt is mondtuk, hogy a kezdeményezésünk majd egyszer fesztivál lesz, ha sokan akarják. Mi is akarjuk, meg mások is. Most még csak egy kis magocska volt. És a fiatalok mellett legyenek ott idősebb tanítómesterek, mint például ő maga. Ő egyébként abszolút szerényen és visszahúzódva volt jelen. Összesen egy videoszövegét vetítettük. Múltjáról vagy az avantgárdban betöltött munkásságáról csak akkor beszélt, ha valaki kérdezte. Hogy kiálljon és előadjon, ez ellen határozottan tiltakozott. A fiatalok valamit hallottak már a francia avantgárdról, meg a '60-as, '70-es évek radikális művészetére jellemző mozgalmakról, úgyhogy volt kapcsolódási pontjuk. De ez természetes, hogy ők most éppen meg akarják váltani a világot, és így leginkább csak önmagukra kell figyelniük.

– Te és a családod adták hozzá az otthont, biztosították a helyszínt, de rajtatok kívül is még néhányan bekapcsolódtak az események szervezésébe. Hogyan jött össze az első alkalom?

– Egy éven keresztül beszélgettünk, leveleztünk, jöttek az ötletek. Csiszolgattuk, hogy mi lenne az az irány, ami inspiráló, meg eredeti is, ugyanakkor megkérdőjelezhetetlen a rangja. Nagy Pál hívta a barátait. Így került Rónafaluba Catherine Nyéki nemzetközi hírű audiovizuális művész [a *Balassagyarmatról 1956-ban Párizsba emigrált Nyéki Lajos irodalomtörténész, költő lánya*], aki először mutatkozott be Magyarországon, Székely Ákos költő, vizuális művész, Kecskeméti Kálmán festő- és fotóművész, aki fiatal rajzfilmek avangárd diplomamunkáit vetítette. Ehhez csatlakoztak a gyerekeink, valamint Máté fiunk barátja, Csíszár Mátyás, illetve a Karlsruhei Egyetem fotó, videó, illetve esztétika szakán tanuló német barátaink: Kilian Kretschmer, Benedikt Dichgans és Olivier Krätschmer. Brunda Gusztáv és felesége, Szikszai Márta, Nagy Pál salgótarjáni barátai segítettek az előkészítésben és a lebonyolításban, mert őket is izgatja a radikális művészeti műfajok mai állása. Philippe Brame fotóművészt, Varga Mátyás pannonhalmi szerzetes legjobb francia barátját már régen csalogattuk, most eljött. Nagy Pállal napokon keresztül beszélgettek, kiderült, rengeteg közös élményanyaguk van. Kicsi a világ, a művészvilág meg még kisebb. A francia művészvilág is. Lucien Hervé, magyar származású, világhírű francia fotóművészt mind a ketten jól ismerték. Sőt, Philippe Brame az egyik katalógusához előszót is írt. Vagy a *Szép Szó* szerkesztőjét, Fejtő Ferencet. Egyébként Philippe Brame fotóriporterként került először Magyarországra '90-ben. A szocio- és egyéb társadalmi fotói a hagyományba ágyazottak, ugyanakkor a kísérletező fotóival abszolút új nyelvet hoz a képi világba. Remek humorérzéke van, meg egy tipikus francia: laza, könnyed, kedves, azonnal meg lehet vele barátkozni... Nincsenek benne ilyen komplexusok, mint bennünk.

– *Csak az ismeretségi körötökre építettetek?*

– Így van. Egy „nulladik” évnél az a legegyszerűbb, hogyha az ismerőseidre építesz. Amikor jó művész barátaid vannak, akkor miért hívnál idegeneket? Ez annyira kézenfekvő. Nyilván, jövőre, ha lesz folytatás, akkor másokat is meg kell hívnunk.

– *Feltételezem, hogy léteztek előzetes célok. Mik voltak ezek? Melyek valósultak meg közülük és mi az, amit újra kell gondolnotok a következő fesztiválig?*

– Amikor még nem volt a német karlsruhei vonal, Nagy Pál azt mondta, hogy hívjunk jó radikális avangárd művészeket, azok mutatkozzanak be, mutassák be a munkásságukat vagy annak egy szeletét, vagy mint Catherine Nyéki, akár egy teljes keresztmetszetet is, és ezután erről, valamint a mai radikális művészeti irányzatokról vitatkozzunk, beszéljünk. Ő a legfontosabb hangsúlyt erre helyezte. Arról viszont nem volt szó, hogy valaki ott művet alkosson. Ennyi lett volna, hogy minden este bemutatkozik valaki, finom vörösborok mellett ezt jól megvitatjuk, és ennek kapcsán nyilván más művészeti tárgyú dolog is szóba kerül. De amikor a német vonal bejött, akkor viszont rögtön azt mondtuk, hogyha jönnek ezek a fiúk, akkor csináljanak valamit. Mert velük a társaság nagyobbik része angolul remekül tud majd beszélgetni a művészetekről, a célkitűzéseikről, az életpályájukról, hogy hogyan tervezi ezt egy mai fiatal művész Németországban, de igazából mégis azt szeretnénk, ha ők valamit ott, a helyszínen alkotnának, hogy föl tudjuk mutatni: ez Rónafalun készült, ez egy Rónafaluhoz köthető produkció.

– *A „rónartos” fotóid közül is egyik-másik a Rónai Anzix ideje alatt született?*

– Abszolút.

– *Székely Ákos vetített verse is ott született?*

– Kész anyagként hozta. Két és fél napra jött. Azt nem kérhettük tőle, hogy ott írjon egy jó sort, mert az nem mindig jön össze. A performansz viszont új volt, oda találta ki, és ilyen szempontból megismételhetetlen.

– *Több ilyen mű volt, amit kész anyagként hoztak és ott került először bemutatásra?*

– Több nem volt. Catherine Nyéki az életműve keresztmetszetét mutatta be, minden fontos alkotását levetítette. Ők a férjével három és fél napra érkeztek. Somoskőben szálltak meg. Reggel jöttek, este mentek, mert nincs elég szálláshely Rónafalun. Tehát ilyen szempontból is bölcső, méghozzá olyan, amely azonnal ki lett növe. Helyben egyetlen vendégház van, ami kibérelhető, de ilyenkor kéne három vagy négy, és akkor a dolog megoldott. Reméljük, hogy hamarosan így lesz, s Rónafalu a művészeti táborok irányába mozdul el. Egyelőre egy alvó városrész, se kocsma, se bolt.

– *A kocsma az utolsó intézménye egy falunak, ami bezár.*

– Így van. Itt is ez történt. Ezért is mondom, Rónafalura több művésztelep illetve műhely, valamint szállást adó ház és udvar kéne. És nyilván nemcsak egy-két hétig, hanem az év nagyobb részében működhetnének. Aki oda eljön, az inspirációt biztosan kap. De ez nem az én érdemem, vagy másé, ez a hely szelleme. Az érdemed esetleg annyi, hogy a környezet adottságait jól használod, teszel hozzá valamit.

– *Egy héten keresztül tartott a tábor. Csak néhányan voltak, akik folyamatosan, az első naptól az utolsóig jelen voltak?*

– A német és magyar fiatalok, Nagy Pál és Philippe Brame végig ott voltak. Pali barátai egymást váltották. Volt aki előbb jött, volt aki később, de kitöltötték a hetet.

– *Minek tekintették inkább, műhelynek vagy tábornak?*

– Műhely volt mindenképp, mert a fiatalok reggeltől estig dolgoztak. Mi, amennyire tudtuk, segítettük őket. Az esti vetítések, bemutatkozások, beszélgetések a hasznukra kellett, hogy váljon. A fiatalok között nagyon intenzív dialógusok alakultak ki a művészetről, szívesen elmesélték a koncepcióikat, mit gondolnak erről, mások műveiről, a sajátjukról, honnan jönnek és hová tartanak. Abszolút nyitottak voltak. Ez a legfontosabb. Eleve nem is megy el ilyen helyre egy zárkózott művész. Ezek a fiúk azért jöttek, hogy ismerkedjenek, találkozzanak, új helyeken új inspirációkat szerezzenek... Szerintem ez működött, mert még most is küldik a műveiket, amiket ott kezdtek el, és azóta befejeztek Karlsruheban.

– *Tervezték a Rónai Anzixből is valamilyen tárlatot rendezni vagy kiadványt megjeleníteni?*

– Az intermediális alkotásoknál a kellékek meg az egyidejűség nagyon fontos, hiszen az, hogy egy mű műként megjelenjen, ehhez az interaktivitás el- és megkerülhetetlen. Dokumentálni lehet és kell, de az nem mű, az csak egy dokumentáció. Persze kellene kiadvány, csak hát ahhoz hiányzik minimum háromszázezer forint, vagy több. Hogy aztán lesz-e ennek olyan formája, amit másoknak oda tudunk adni, ez a jövő zenéje. De jó lenne. A német fiúk nehezményezték, hogy az a produkció, amit a rónai kultúrházban összeraktak, Karlsruheban egy hónapig lenne látogatható, ha kiállítanák. Itt egy fél délután állt, aztán el kellett bontani. Javasolták, hogy legközelebb előre elküldik a műveiket, az installációikat, állítsuk fel olyan helyen, ahol mindenki megnézheti, használhatja, kapcsolatba léphet vele. Legyen két vagy három hétig ott, és ezután eljönnek, készítenek új dolgokat, és hozzáteszik a már kiállítottakhoz. Utána lehet látni megint két-három hétig azt a produkciót, amit már itt alkottak, mert ez az értelme ennek a munkának, amiket ők csinálnak.

– Egy hétig szinte folyamatosan csak műhelymunka folyt egy zárt közösségen belül, ahová külső személy nem igazán léphetett be. Vagy lehet, hogy beléphetett, de nem tudtak róla az emberek. Nem gondolkodtatok azon, hogy nem csak egy nyílt napot kellene csinálni, ahol a mű és a befogadója találkozhat?

– Rónán is lehetne, ha lenne megfelelő hely. Salgótarjánban viszont mégiscsak több ember láthatná. A német fiúk amikor vége lett a művésztelepnek, még három napig Pesten bolyongtak. De azt mondták, hogyha lenne kiállításuk, szívesen ott lennének és produkálnák azt, amit produkálni kell egy intermediális közegben. Mivel ez nem volt biztosítható, tulajdonképpen egy igen értékes dolog nagyon rövid ideig volt látható, látogatható, épp csak lehetett vele találkozni.

– A kultúrház július végi elviselhetetlen hőmérséklete miatt kevesebb valósult meg a bemutatókból, mint amit elterveztetek. Vagy a vetítésekhez sötétséget, vagy a számos érdeklődő számára nélkülözhetetlen levegőt nem lehetett biztosítani.

– Így van. No de ezt tudjuk be annak, hogy először volt... Nem gondoltuk igazából végig, hogy az itt született produkcióknak mi lesz a sorsa. Mert ez nem olyan, mint a Rónart, vagy egyéb hagyományos művésztelep, hogy a képek elkészülnek, aztán vándorolhatnak, ha helyeket találunk. A második Rónart anyaga még ki van állítva Rónafalun. A harmadik egyelőre Salgótarjánban látható, de remélhetőleg vándorol majd Nógrád megye városaiba tovább. De itt egészen másról van szó. Ha úgy tetszik, tanulópenzt is fizettünk, pont emiatt... Nem sértődtek meg, csak teljesen jogosan mondták, hogy ennyit dolgoztak valamivel, és egy óráig lehetett látni? Bocs, ez tényleg nagyon durva. A történeteknek rengeteg tanulsága van.

– Lesz folytatása?

– Fogalmam sincs. Hogyha ezt mások is úgy látják, ahogy én, akkor kinőheti magát. Mert nem akarunk mi egy fesztivál gazdái lenni a feleségemmel, Mártival. Dolgozunk benne, csináljuk, de komolyabb erőnek is meg kell mozdulni ahhoz, hogy ez nagyközönség előtt, nemzetközi hírű művészek, produkciók, bemutatók bevonásával folytatódhasson.

– Mi hiányzik hozzá? Intézményi háttér? Pénz?

– Hát, minden. Leginkább a pénz. Ami nem hiányzik, hála a jóistennek, a barátok. Nagy Pálra gondolok elsősorban, meg Philippe Brame-ra, Varga Mátyásra, a német fiatalokra. Jó nevű művészeket könnyű ide hívni, hogyha megfelelő módon tudjuk őket fogadni: van szállásuk, étkezés, kirándulás, utazás; csak dolgozniuk kell, vagy csak föllépniük, bemutatkozniuk. Másrészt nélkülözhetetlen egy intézményi háttér, a propaganda. Az idei pénzünkéből csak enni- és innivalóra futotta.

– Kellene egy civil háttér?

– Így van. A Rónart egyesület ilyen, de más célt is magába foglal.

– Intermedialitás, avantgárd, vizuális költészet, performansz, nemzetköziség, filozófia és esztétika mint kulcsfogalmak említhetők a Rónai Anzixhez kapcsolódóan, mert hogy általában ezeknek a vizuális művészeteknek megvan a maguk filozófiája is. Melyekkel lehetne még kiegészíteni?

– Az én kulcsszavaim között a legfontosabb az inspiráció. Számomra a jó mű, a jó művészet inspirál. Az alkotó embert is inspirálja.

– Egy másik művet hív elő?

– Abszolút így van. Egy közös műhelymunkának ez a legfontosabb kritériuma. Ha ez nincs, akkor nem is volt érdemes összehozni, nagyon-nagyon kicsi lesz a hatásfok. Ha viszont azok a munkák, amiket elhoznak, megmutatnak, produkálnak,

az inspirál, akkor mindent elért, amit elérhet ez a hely. Attól többet egy alkotó ember nem kaphat a másiktól, mint hogy inspirálja őt. Nagy Pál számomra ilyen kulcsfigura. Az ő művészete hihetetlenül inspiráló. És ez Rónán is hatott. Tehát a többiek is efelé mozdultak, ha nem is tudatosan. Mert ezt úgyse lehet szabályozni, befolyásolni. Vagy-vagy. Vagyis vagy inspiratív helyzetben vagyok, vagy szenvedek, kínlódom. A másik, ami ehhez hozzátartozik, az a nyitottság. Az a művész, aki nem nyitott, nem fogékony mások munkáira, más művészeti ágak produkcióira, rosszul érezné magát Rónafalun. Erre is volt példa. Az egyik német fiú zseniális intermedialis produkciót mutatott be egy németországi fellépéséről, és akkor a háttérben valaki azt mondta: ez agyalás. Hát, őrá nem hatott inspirálóan. Nem vagyunk egyformák. És akkor még egy fontos dolgot említenék. Ez a két különböző korosztály markáns együttállása. Itt az ifjúságra helyezném a hangsúlyt. A fiatalok már a jelenlétükkel is inspirálóan hatnak mindenkire. Mindenkire, aki nyitott. Ez egy teljesen normális dolog. Az élet biológiailag is így van kódolva: ahol ifjúság van, ott élet van, meg az élet folytatása lesz. Ahol fiatalok dolgoznak, az mindenképpen a jövőről szól, és ez az idősebbeknek rendkívül izgalmas.

– *Akkor létrejött valamiféle híd a két generáció között?*

– Igen. És itt kapcsolódnék Pannonhalmához. A művészeti fesztiváljukon a klasszikus és a kortárs zene között húznak, vagy rajzolnak ívet Varga Mátyásék. Ez itt Rónán a radikális avantgárd, intermedialis művészetek vonalán képeződött le a generációk között. Mátyás többször járt már nálunk. Ez is egy aktuális látogatása volt. Igyekszünk olyankor hívni, amikor valami történik. Bár szeret egyedül sétálni a fennsíkon. De olyan is volt, amikor fölolvasta készülő kötetét, a *Hallásgyakorlatokat*. Próbatessztet végzett rajtunk. Most arra kértem, mutassa be a *Tenger* című számát a *Pannonhalmi Szemlének*... És ő is kapcsolatokat épített. Találkozott Catherine Nyé-kivel. Volt, amikor egy egész délelőttöt Kiliannal beszélgetett, akinek a leglátványosabb intermedialis produkciói vannak.

– *Eredmények?*

– Kicsit messzebről kezdem. Szokták tőlünk kérdezgetni: miért tesszük mi ezt az egészet? Kicsit durvábban: mi a hasznunk? Keresünk ezzel? És amikor mondjuk, hogy nem, inkább költünk rá, akkor azt mondják: elment a ti eszetek. Ilyen sommásan. Mártival ezt úgy fogalmaztuk meg: leginkább a szellemi kalandért. Amit nem nagyon lehet pénzért kapni. Elmehetsz színházba meg olvashatsz nagyon jó magas irodalmat, az is egyfajta szellemi kaland, de ez, amikor emberekkel, az ő szellemiségükkel kalandozhatsz egy bizonyos helyen, egy bizonyos időben és térben, az nagyon nagy kihívás, felemelő dolog, és komoly töltekezést jelent. Utána sokáig jól elvagyunk és nincs hiányérzetünk.

– *Amikor befogadó vagy, kapsz egy művészeti csomagot könyvben vagy színházi produkcióban, ezzel szemben a kommunikáció során a pozíciód folyamatosan változik.*

– Ilyen szempontból az eredmények minden várakozást fölülmúltak, mert hihetetlenül jókat tudtunk beszélgetni. Márti született kommunikátor, angolul beszél, és rendkívül kíváncsi. Lubickolt ebben a világban. Hát ezért csináljuk. Nagy Pál írta azóta, hogy sokat gondol az *Anzixra*, és egyre mélyebbek a jóérezései, egyre mélyebbről jönnek. Neki is meghatározó élmény volt. Ezek a mi eredményeink, ha szabad így mondanom.

– *Nehezen tudom elképzelni, hogy nem gondolkodtatok a folytatáson.*

– Egyelőre még csak körvonalazódik a jövő.

– Szeretnétek, ha bővülne az alkotók, résztvevők köre?

– Műfajilag mindenképp. Abszolút nyitni szeretnénk, hiszen áll még az utolsó két pajta, amit jó lenne megmenteni Rónafalun, a kertüinkhöz közel. De nem a miénk, hanem a szomszédoké. Több mint százéves épületek. Még az alapjuk nagyon stabil, meg a falaik is, de a palatetőjük egytizede már el van veszve, beázik... Egy pajtaszínházhoz hihetetlen jó tereik vannak, ahol performansz, táncszínház, vagy bármi megvalósulhatna. Meg kiállítótérként, közösségi helyként is funkcionálhatna, ha meg tudnánk menteni. Ez egy jövőbeni terv, cél. Ha tíz-tizenöt év múlva a legszebb álmaink valóra válnak, akkor ez így lesz Rónafalun, mert erre van predestinálva, szerintem. Lépnénk mi a zene és a színházak felé, de ehhez nemcsak a pajta kell, hanem az, hogy több embert lehessen elhelyezni, ne kelljen autóval ingáznai, mert ez mindig megöli egy kicsit a közösségi együttlétet.

– *Idén harmadik alkalommal rendeztétek meg a Rónartot. Előzménye-e ez a Rónai Anzixnak? Van-e olyan ottani tapasztalat, amit ezúttal hasznosítani tudtatok?*

– A szervezés szempontjából az a kicsi rutin, ami a két Rónart tábornál összejött, azt remekül tudtuk hasznosítani az Anzixnál. És kellett is, mert egy hét volt a két tábor között. Tehát hogyha ott nagyon ránk omlik a ház, akkor bedől a 3. Rónart is. Flottul kellett mindennek működni logisztikailag, hogy aki vendégként jön, az ne érezze, hogy valami nem klappol, mert az „megöli” az alkotó embert. A hely, a mi családunk mindenképp kötődik mind a két rendezvényhez. Ez elkerülhetetlen, csak mivel műfajilag mindkettő nagyon más, ezért azt gondoljuk, elválasztva kell hagyni, miközben átjárás simán lehetséges természetesen. Kell egy Nógrád megyei művésztelep. Egészen addig kell, amíg új embereket tudunk hívni. Fiatal, Nógrád megyei kötődésű, születésű, itt élő művészeket, művészjelölteket. Addig van létjogosultsága. A legfontosabb itt is az idősebbek és fiatalok együttléte. Ezt tulajdonképpen a Rónart találta ki, anno. Az Anzixon véletlenül jött össze.

– *Bakos Ferenc, a Rónart művészeti vezetője ezt ki is fejtette a salgótarjáni Café Freiben, a 3. Rónart kiállításának megnyitóján. Úgy fogalmazott: azért hoztátok létre, hogy a fiataloknak segítsétek.*

– Meg tanuljunk tőlük, inspiráljanak minket. Azért találkozok nagyon szívesen művészekkel, mert inspirálnak. Ha nem így lenne, nem keresném a társaságukat, nem hívnám őket, elkerülném, bezárkóznék. Ez már Cereden is működött. Cered megkerülhetetlen számunkra. Bakos Ferenc tizenöt évig, én csak három és félszer voltam. Onnan váltunk ki. Ott Sánta László volt a nagymester. Azt vettük észre, ha fiatalok jöttek, az mindig feldobta a tábort, ha idősek, vagy a középgeneráció, akkor lagymatag volt az egész. A fiatalok előtt az élet, a művészi pálya. Kell attól nagyobb ambicionálás egy fiatal számára, mint amikor meghívják egy telepre? Azért hívják meg, hogy művészként dolgozzon ott. Művésztelepre huszonévesen kell járni. Ezt még Mátraalmáson tanultam. Hat évig volt ott nemzetközi művésztelep, és alkalmakként egy hónapig tartott. Hegedüs Morgannak, Tomka Istvánnak, a harminc év alattiaknak sokkal többet jelentett, mint az idősebbeknek.

– Szeretnétek a mátraalmási táborhoz feljönni?

– Igen, persze. De az egy hónap, már nagyon hosszú együttlét, és sok hátránya is van. Mátraalmás még inkább varázshegy, és jobban el van zárva a világtól, mint Rónafalu, csak nincs pereme. Rónafalu ennyiben egyedülálló. Sétálsz egy nagy

síkságon, aztán a pereméhez érsz. Nem hegyhez érsz, hanem peremhez, ahonnan varázslatos tájak tárulnak eléd. Hát ez egy fantasztikus dolog. Mi nyolc-tíz napot szoktunk dolgozni a *Rónarton*. Tavaly ötven képet állítottunk ki. Ezúttal harmincöt kép készült, s abból huszonöt van kirakva. Nyolc-tíz ember össze tud annyi képet hozni, hogy egy korrekt kiállítás legyen belőle. Mert fontos a kiállítás, hiszen „csak másban moshatod meg arcodat”. Jó ha egymásnak azt mondjuk: ez nagyon szép, meg ez is – de azért mégis csak az az igazság pillanata, amikor kirakod a képeket, aztán ha megnézik, valamit gondolnak róluk. Hogy mit mondanak, az kevésbé érdekes. Hogy mit gondolnak, az annál inkább. Hat-e rájuk, és hogyan hat. Van-e valamilyen hozadéka az ő számára, ez a fontos.

– *Nem szerencsés, hogyha túl sok műfaj van egyszerre jelen?*

– Ha túl sok ember van, és különböző műfajból, akkor klikkesednek. Csinálják a magukét, és nem beszélnek egymással, egy kicsit bezárkóznak. Tizenkét-tizennégy fő kell. Kevesebbnél nincsenek összeszikrázások, kisülések, amelyek révén valami új gondolat születik. Tehát elhangzik egy olyan dolog, amit soha előtte senki nem mondott. Legalábbis abban a közegben...

– *És a közeg szülte azt a gondolatot.*

– Így van. Ez a legnagyobb dolog, ilyen szempontból... Na, amikor megjöttek a *Rónart* művészei, akkor persze óhatatlanul meséltünk nekik az *Anzixről*, és mutogattuk a produkciókat. Ráadásul nagyon friss volt az élmény. S attól, ahogy elmeséltük, a fiatalok szárnyakat kaptak, iszonyúan elkezdte őket doppingolni. Nemcsak napközben festettek, rajzoltak, hanem éjszaka is. Vacsora után mentek vissza dolgozni.

– *Pusztán az elmeséltek hatására?*

– *Látták rajtunk a lelkesedést...*

– *Mennyire tudtak ezek a rendezvények vagy összejövetelek médiahírré válni?*

– Amennyire Csongrády Béla például megírja a *Nógrádban*. Ha mondjuk ő se írna róla, akkor totálisan elveszne a dolognak ez a része. Sajnos a *Tarjáni Városlakó* sincs már, ahol az ilyen jellegű történeteket alaposabban ki lehetett bontani. Egyelőre esélyünk sincs arra, hogy katalógusunk legyen, nem készült film, és így tovább. Ez szegénységi bizonyítvány. És mivel értékes produkciókról van szó, ezért tulajdonképpen nem futják ki a saját útjukat, eltűnnek a semmibe. A hollywoodi filmek büdzséjének huszonöt százaléká reklámra és promócióra van félretéve. El se indulnak anélkül. Magyarországon egy plakátra is alig futja. Csinálnak egy százmillió forintos filmet, és nem jönnek ki a költségvetésből. Nem hogy promócióra nem jut, de még a színészeket sem tudják kifizetni. Na most, ha ez így van egy százmillió forintos filmnél, akkor mi a száz meg a kétszázezer forintos büdzsénkkel mit akarunk? Jó, hogy mindenki evett meg volt hol aludnia. Volt egy kritikusom, aki a Hegedűs Morgan-portréfilmem láttán azt mondta: ez olyan fantasztikus történet és ember, hogy nem lett volna szabad amatőr VHS-re leforgatni, ez professzionális technikát érdemelt volna. Magyarán szólva, inkább ne legyen róla semmilyen nyom, mint hogy egy primitív videokamerával készített felvétel őrizze Morgan személyiségét. Egyfelől tehát azt lehet mondani: ha nincs semmilyen hír, hullám, utórezgés, akkor ne csináljátok, gyerekek, akkor ez egy babazsúr. Másfelől viszont mégis csak csinálni kell, aztán hátha, egyszer, mégis, lesz annyi pénz, hogy ezek produkciók legalább egy katalógusban megjelenjenek, eljutnak másokhoz, többeket megérintenek, és így tovább.

– Rónafalu lakossága mennyire befogadja az efféle másságnak, mint amit a Rónai Anzix vagy a Rónart képvisel? Mit jelent a település életében a jelenlétetek?

– 2001-ben vettük a házat, aztán eleinte keveset, majd mindig többet-többet voltunk ott. Tavaly volt először, hogy félévet kint laktunk, meg az idén. Előtte csak a nyarakból egy keveset, mert nem volt összkomfort, bonyolult volt az élet. Rónafalu egy tipikus magyar kistelepülés. Az emberek befelé fordultak kényszerűségből. Ahol a kocsmát is bezárják, az egyetlen fórumot, ahol meg lehet beszélni egy focimeccset vagy bármit, ott ez törvényszerűen bekövetkezik. Egyébként a Rónafaluért Baráti Társaság nagyon sokat tesz azért, hogy ez megváltozzon. Az idei Anzixon két fiatal művész minden nap levelet vitt mindenkinek a faluban. Ez volt a „versposta”. A harmadik napon már kint álltak a kapuban és várták őket, „jön az Anyám tyúkjá”. [A versben valamelyik kulcsszó ki lett cserélve. Például az anyám tyúkjá az anyám életére – következetesen végig átírva a költeményben.] Ez egy nagy esemény volt a falusiak számára. Kijöttek: végre valaki kíváncsi rám, megtisztel azzal, hogy hoz egy levelet. Egy német fiú, aki beszél magyarul...

– A pannonthalmi kapcsolatokat hogy alakult ki?

– Rékasi János művészettörténész–kiállításszervező 2002-ben felhívott telefonon, hogy Oláh Jolán képeit elvitte Pannonhalmára, a diákok nagyon szeretik, jó lenne, ha megnézhetnék azt a filmet, amit én készítettem, s ugyan küldjek már egy kazettát. Postáztam és Varga Mátyás írt egy képeslapot, hogy megnézték, a gyerekek szerették, sokat beszélgettek róla, nagyon köszönik. Én persze ezen kapva-kaptam, írtam egy választ, hogy van még néhány hasonló filmem. A *Cigánydomb*, *Fekete madarak*, *Balogh Balázs András portré*... Ha valamelyik érdekli őket, nagyon szívesen elküldöm. Persze, azt reméltem, hogy meghív, mert valamikor a hetvenes években jártam először és utoljára Pannonhalmán. Aztán Mátyás írta, hogy a *Cigánydomb* érdekelné őket, de az eredeti helyszínen akarják megnézni. Szóval jön az egész osztályával Tarjánba. Akkor még tanítottam a Seagullban, ott tudtam levetíteni a filmet. Óriási vita támadt utána. Egyébként azok, akik négy évet jártak Pannonhalmára, Varga Mátyás osztályába, azok egy külön kasztot alkotnak. Nagyon jól sikerült ez az este, és Mátyás mondta, hogy biztos fogunk még találkozni. Rendben, gondoltam, de most már jó lenne Pannonhalmán. Aztán azon a nyáron forgattam a *Őrvidék* című filmet Burgenlandban, a burgenlandi magyarokról. Hazafelé be kellett menni Pannonhalmára, mert a bencés szerzetes Galambos atya, aki negyven évig Alsóór és Felsőór papja volt, már a monostorban élt. Az interjú után a diákétkedében ebédeltünk, és természetesen összetalálkoztunk Varga Mátyással. Ott volt az egész osztálya is, akik részt vettek Philippe Brame és Sophie-Marie Bouts színházi és fotós kurzusán. Ekkor került szóba először, hogy kellene egy dokumentumfilm készítenem a bencés szerzetesek életéről. Októberben el is kezdődött a forgatás. Azóta további hét filmet forgattam az apátságban. Hát így. Szóval Oláh Jolánnak is köszönhető.

